

BỘ NÔNG NGHIỆP VÀ PHÁT TRIỂN NÔNG THÔN
VIỆN NGHIÊN CỨU HẢI SẢN

TÀI LIỆU HƯỚNG DẪN
**QUY TRÌNH KỸ THUẬT CỨU HỘ
CÁC LOÀI ĐỘNG VẬT CÓ VÚ
Ở BIỂN VIỆT NAM**

NHÀ XUẤT BẢN NGHỆ AN

Người thực hiện:

TS. HOÀNG ĐÌNH CHIỀU

ThS. LÊ VĂN BÔN

ThS. TRẦN VĂN HƯỚNG

ThS. PHAN ĐĂNG LIÊM

ThS. BÙI MINH TUẤN

KS. NGUYỄN THÀNH CÔNG

ThS. LƯU XUÂN HÒA

ThS. PHẠM VĂN TUẤN

ThS. ĐÌNH THANH ĐẠT

KS. NGUYỄN NGỌC SỬA

KS. NGUYỄN VĂN THÀNH

ThS. LẠI HUY TOẢN

KS. PHẠM TRẦN ĐÌNH NHO

LỜI NÓI ĐẦU

Động vật có vú ở biển (hay còn gọi là thú biển) được xếp vào 3 bộ: bộ Cá voi (Cetartiodactyla), bộ Bò biển (Sirenia) và bộ Ăn thịt (Carnivora) đã được ghi nhận có xuất hiện ở vùng biển Việt Nam. Hiện nay, số lượng quần thể thú biển đang bị suy giảm lớn do bị mắc cạn hoặc hoạt động khai thác không chú ý của các loại ngư cụ ở vùng biển Việt Nam. Đồng thời, tình trạng suy thoái môi trường sống cũng đe dọa đến khả năng tìm kiếm và đánh bắt thức ăn của các loài thú biển. Tuy nhiên, gần đây chưa có những nghiên cứu, điều tra đầy đủ về tình trạng mắc cạn và cứu hộ các loài này ở Việt Nam.

Hiện nay, rất nhiều mặt hàng hải sản của Việt Nam đang được xuất khẩu sang thị trường Mỹ. Tuy nhiên, trong Luật Bảo vệ động vật có vú ở biển của Hoa Kỳ, yêu cầu các nước có quan hệ hợp tác thương mại phải thực hiện các quy định tương đương để có thể xuất khẩu các sản phẩm thủy sản vào thị trường của họ. Vì vậy, công tác bảo tồn, cứu hộ và tái thả các loài thú biển phải nêu rõ về tình trạng và

mức độ ảnh hưởng của các loại nghề đánh bắt ngẫu nhiên, không chú ý đến các loài thú biển ở ngưỡng cho phép và phải xây dựng được các chương trình, quy trình kỹ thuật cứu hộ thú biển. Từ đó, đưa ra được những giải pháp giảm thiểu hiệu quả.

Hàng năm ở Việt Nam, vẫn xuất hiện những thông tin liên quan đến tình trạng mắc cạn, mắc lưới của các loài cá heo, cá voi. Việc cứu hộ, tái thả diễn ra một cách tự phát, dựa vào tín ngưỡng và tập tục của các làng chài ven biển, không theo một quy định khoa học cụ thể nào. Cụ thể, đối với hoạt động tái thả cá heo về môi trường tự nhiên, chính quyền và người dân địa phương chỉ thực hiện theo một số bước truyền thống như: (i) Nếu con vật còn sống, sẽ tiến hành tái thả ngay về với môi trường tự nhiên; (ii) Nếu con vật đã chết, người dân sẽ tiến hành chôn cất theo phong tục tập quán của địa phương; Và đối với hoạt động thứ (i), người dân sẽ tiến kéo lê trực tiếp con vật ra vùng nước sâu. Qua đó có thể cho thấy, hiện nay các hoạt động cứu hộ và tái thả thú biển vẫn còn một thiếu một số bước kỹ thuật như: Tiến hành phân loại và sơ cứu ban đầu; chăm sóc và phục hồi sức khỏe cho con vật trước khi tái thả; thực hiện gắn thẻ đối với con vật được tái thả; và giám sát sau tái thả.

Trong thời điểm hiện tại, việc ban hành ngay một quy trình cứu hộ, tái thả để áp dụng cho điều kiện của Việt Nam không phải là đơn giản, cần phải có những đánh giá của hội

đồng chuyên môn. Trong khi đó, trên thế giới hiện nay, đã có một số sổ tay hướng dẫn hoặc những quy trình kỹ thuật cứu hộ và tái thả các loài thú biển. Tuy nhiên, mỗi vùng biển, nghề cá có những đặc thù riêng, các quy định chính sách, thành phần loài thú biển và phong tục, tín ngưỡng của ngư dân cũng khác nhau. Vì vậy, khó áp dụng tuyệt đối sổ tay hướng dẫn hoặc các quy trình kỹ thuật cứu hộ của thế giới cho Việt Nam. Cho nên việc xây dựng một tài liệu hướng dẫn quy trình kỹ thuật cứu hộ và tái thả thú biển phù hợp với điều kiện của Việt Nam là rất cần thiết.

Chính vì vậy, trong khuôn khổ nhiệm vụ cấp Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn “Xây dựng Quy trình kỹ thuật cứu hộ các loài động vật có vú ở biển Việt Nam” do Viện Nghiên cứu Hải sản chủ trì thực hiện từ năm 2021 - 2022, Viện Nghiên cứu Hải sản triển khai xây dựng ***Tài liệu hướng dẫn quy trình kỹ thuật cứu hộ các loài động vật có vú ở vùng biển Việt Nam***. Tài liệu này được xây dựng dựa trên kết quả nghiên cứu của nhiệm vụ cấp bộ và có tham khảo một số bước kỹ thuật từ tài liệu nước ngoài để điều chỉnh phù hợp với điều kiện môi trường, cơ sở vật chất, quy định pháp luật và tín ngưỡng thờ cúng ở Việt Nam.

Trong tài liệu này, chỉ tập trung vào hướng dẫn các bước kỹ thuật cứu hộ cho 3 nhóm thú biển thường xuyên bắt gặp mắc cạn, mắc ngư cụ và chết trôi dạt gồm: cá heo, cá voi và dugong (bò biển). Tài liệu này gồm các phần như sau:

Phần I: Mục tiêu, phạm vi áp dụng và cơ sở pháp lý

Phần II: Giải thích thuật ngữ

Phần III: Yêu cầu chung

Phần IV: Quy trình kỹ thuật cứu hộ cá heo

Phần V: Quy trình kỹ thuật cứu hộ cá voi

Phần VI: Quy trình kỹ thuật cứu hộ dugong (bò biển).

Phụ lục

Trong quá trình biên soạn, chắc chắn không tránh khỏi thiếu sót, nhóm tác giả mong nhận được phản hồi, góp ý từ quý bạn đọc để hoàn thiện cho những lần tái bản sau.

Xin chân thành cảm ơn!

TM. Nhóm tác giả

Hoàng Đình Chiêu

MỤC LỤC

LỜI NÓI ĐẦU	5
PHẦN I. MỤC TIÊU, PHẠM VI ÁP DỤNG VÀ CƠ SỞ PHÁP LÝ ĐỂ XÂY DỰNG QUY TRÌNH CỨU HỘ THỨ BIÊN VIỆT NAM	9
1.1. Mục tiêu	9
1.2. Phạm vi và đối tượng áp dụng	9
1.3. Cơ sở pháp lý	10
1.3.1. Cơ sở pháp lý quốc tế	10
1.3.2. Cơ sở pháp lý Việt Nam	10
PHẦN II. GIẢI THÍCH THUẬT NGỮ	12
PHẦN III. YÊU CẦU CHUNG	15
3.1. Yêu cầu về nhân sự và vai trò của các bên liên quan ..	15
3.1.1. Yêu cầu về nhân sự	15
3.1.2. Vai trò của các bên liên quan	16
3.2. Yêu cầu về dụng cụ, trang thiết bị	16

3.2.1. Trang thiết bị cơ bản có thể dễ dàng vận dụng trong điều kiện thực tế tại địa phương.....	17
3.2.2. Trang thiết bị nâng cao áp dụng cho các cơ quan, bộ phận cứu hộ chuyên môn.....	17
3.3. Yêu cầu về an toàn	17
3.3.1. Yêu cầu an toàn đối với người cứu hộ:.....	17
3.3.2. Yêu cầu an toàn đối với thú biển:.....	18
3.3.3. Yêu cầu xử lý thú biển an toàn đối với từng loại ngư cụ	19
3.4. Yêu cầu phối hợp giữa các bên liên quan.....	19
PHẦN IV. QUY TRÌNH KỸ THUẬT CỨU HỘ CÁ HEO	21
4.1. Quy trình kỹ thuật cứu hộ cá heo mắc cạn.....	21
I. Sơ đồ quy trình kỹ thuật cứu hộ cá heo mắc cạn ở Việt Nam.....	21
II. Các bước kỹ thuật cứu hộ cá heo mắc cạn	22
1. Tiếp nhận thông tin	22
1.1. Cơ quan tiếp nhận thông tin	22
1.2. Thông tin cần cung cấp	23
2. Đánh giá sức khỏe cá heo	23
2.1. Người kiểm tra đánh giá.....	23
2.2. Các thông số cần đánh giá để có phương án phù hợp .	24
3. Lựa chọn phương án và tiến hành cứu hộ	25
3.1. Cá thể sống, có thể thả luôn	25

3.1.2. Lựa chọn địa điểm thả	26
3.2. Cá thể sống, cần chăm sóc phục hồi	28
3.3. Cá thể sống, không thể phục hồi	31
3.4. Cá thể đã chết, trôi dạt.....	33
4. Báo cáo gửi cơ quan chức năng	34
4.2. Sơ đồ dự thảo quy trình cứu hộ cá heo mắc ngư cụ....	35
I. Sơ đồ quy trình kỹ thuật cứu hộ cá heo mắc ngư cụ ở Việt Nam	35
II. Các bước kỹ thuật cứu hộ cá heo mắc ngư cụ	36
2. Đánh giá tình trạng mắc ngư cụ	36
3. Lựa chọn phương án và tiến hành cứu hộ	37
3.1. Giải thoát cá heo mắc ngư cụ dưới nước	38
3.1.3. Cứu hộ cá heo mắc lưới rê.....	40
3.1.4. Giải thoát cá heo mắc lưới kéo.....	41
3.2. Đưa cá heo lên boong tàu/thuyền cứu hộ.....	41
3.2.1. Tiến hành đưa cá heo lên boong tàu/thuyền	41
3.2.2. Gỡ cá heo mắc ngư cụ trên boong tàu	42
3.2.3. Thực hiện kỹ thuật sơ cứu	43
3.2.4. Xử lý cá heo sau khi sơ cứu	43
3.3. Đưa cá heo lên boong tàu/thuyền để xử lý xác chết....	45
4. Báo cáo gửi cơ quan chức năng	46
PHẦN V. QUY TRÌNH KỸ THUẬT CỨU HỘ CÁ VOI	48
5.1. Quy trình kỹ thuật cứu hộ cá voi mắc cạn.....	48

I. Sơ đồ quy trình kỹ thuật cứu hộ cá voi mắc cạn.....	48
II. Các bước kỹ thuật cứu hộ cá voi mắc cạn	49
1. Tiếp nhận thông tin.....	49
2. Đánh giá sức khoẻ	49
3. Lựa chọn phương án và tiến hành cứu hộ	49
3.1. Đối với cá voi có kích thước nhỏ (Chiều dài toàn thân dưới 3m).....	49
3.2. Đối với cá voi có kích thước lớn (Chiều dài toàn thân trên 3m)	49
4. Báo cáo gửi cơ quan chức năng (Tương tự như quy trình cứu hộ cá heo mắc cạn)	51
II. Các bước kỹ thuật cứu hộ cá voi mắc ngư cụ.....	52
1. Công tác chuẩn bị.....	52
2. Đánh giá tình trạng mắc ngư cụ	52
5.2. Quy trình kỹ thuật cứu hộ cá voi mắc ngư cụ	52
I. Sơ đồ quy trình kỹ thuật cứu hộ cá voi mắc ngư cụ	52
3. Lựa chọn phương án và tiến hành cứu hộ	53
3.1. Đối với cá voi có kích thước nhỏ (Chiều dài toàn thân dưới 3m).....	53
3.2. Đối với cá voi có kích thước lớn (Chiều dài toàn thân trên 3m)	53
4. Báo cáo gửi cơ quan chức năng	55
PHẦN VI. QUY TRÌNH KỸ THUẬT CỨU HỘ DUGONG	56
A. Sơ đồ quy trình kỹ thuật cứu hộ dugong	56

B. Các bước kỹ thuật cứu hộ dugong	57
1. Tiếp nhận thông tin.....	57
2. Đánh giá sức khỏe dugong	57
3. Lựa chọn phương án và tiến hành cứu hộ	57
3.1. Cứu hộ dugong còn sống.....	58
3.1.1. Cứu hộ dugong mắc ngư cụ.....	58
3.1.2. Cứu hộ dugong mắc cạn.....	58
3.1.3. Theo dõi và quan sát sau thả	59
3.1.4. Chỉ dẫn tàu/thuyền khi có dugong xuất hiện	60
3.2. Xử lý dugong đã chết.....	60
4. Báo cáo gửi cơ quan chức năng	60
PHỤ LỤC.....	61
PHỤ LỤC 1: HỆ THỐNG PHÂN LOẠI CÁ HEO TRONG LỚP ĐỘNG VẬT CÓ VÚ Ở BIỂN (NGUỒN TRÍCH DẪN TỪ FAO, 1994).....	61
PHỤ LỤC 2: NHẬN DẠNG MỘT SỐ LOÀI THÚ BIỂN Ở VÙNG BIỂN VIỆT NAM.....	62
PHỤ LỤC 3: HÌNH ẢNH DỤNG CỤ, THIẾT BỊ VÀ MINH HỌA MỘT SỐ BƯỚC KỸ THUẬT CỨU HỘ THÚ BIỂN	63
PHỤ LỤC 4. BIỂU MẪU GHI CHÚ THÔNG TIN TRONG QUÁ TRÌNH CỨU HỘ THÚ BIỂN MẮC CẠN VÀ MẮC NGƯ CỤ	69

**PHỤ LỤC 5. DANH SÁCH CÁC CHI CỤC thủy SẢN
TẠI 28 TỈNH/THÀNH PHỐ VEN BIỂN VIỆT NAM.....72**

DANH MỤC HÌNH

Hình 1: Sơ đồ quy trình cứu hộ cá heo mắc cạn ở vùng biển Việt Nam21

Hình 2: Sơ đồ quy trình cứu hộ cá heo mắc ngư cụ ở vùng biển Việt Nam35

Hình 3: Sơ đồ quy trình cứu hộ cá voi mắc cạn ở vùng biển Việt Nam48

Hình 4: Sơ đồ quy trình cứu hộ cá voi mắc ngư cụ ở vùng biển Việt Nam52

Hình 5: Sơ đồ quy trình cứu hộ dugong mắc cạn và mắc ngư cụ ở vùng biển Việt Nam56

NHÀ XUẤT BẢN NGHỆ AN

37B - Lê Hồng Phong - TP. Vinh - Nghệ An

Giám đốc - Tổng Biên tập: 0238.3844748 - 0983.524134

Văn phòng: 0238.3840560

Email: nxbnghean@gmail.com

TÀI LIỆU HƯỚNG DẪN
**QUY TRÌNH KỸ THUẬT CỨU HỘ
CÁC LOÀI ĐỘNG VẬT CÓ VÚ
Ở BIỂN VIỆT NAM**

Chịu trách nhiệm xuất bản và nội dung:

Giám đốc - Tổng Biên tập: ThS. BÙI THỊ NGỌC

Biên tập: PHẠM NGỌC CHI

Bìa, trình bày: MỸ HẠNH

Sửa bản in: NGỌC CHI

Đối tác liên kết: VIỆN NGHIÊN CỨU HẢI SẢN

ISBN: 978-604-376-233-4

SÁCH KHÔNG BÁN

In 100 cuốn, khổ 14,5 x 20,5cm tại Công ty TNHH in Hòa Nhơn, số 6/6 Lê Khôi, Quang Trung, TP Vinh, Nghệ An. Đăng ký xuất bản số: 4858-2022/CXBIPH/04-83/NA. Quyết định xuất bản số: 218/QĐ-NXBNA, cấp ngày 27/12/2022.

In xong và nộp lưu chiểu Quý I năm 2023.